

POSTANOWIENIE

Dnia 28 stycznia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Anna Owczarek

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W.

II Oddział w P.

przy uczestnictwie R. S. i J. S.

o wpis w księdze wieczystej [...] hipoteki przymusowej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 28 stycznia 2015 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania R. S.

oraz skargi kasacyjnej uczestniczki postępowania J. S.

od postanowienia Sądu Okręgowego w P.

z dnia 14 września 2012 r., sygn. akt II Ca [...],

1. uchyla zaskarżone postanowienie i zmienia postanowienie Sądu Rejonowego w P. z dnia 9 maja 2012 r. w ten sposób, że uchyla wpis hipoteki przymusowej i oddala wniosek o jej wpis.

2. kosztami postępowania obciąża wnioskodawcę pozostawiając ich szczegółowe wyliczenie referendarzowi sądowemu.

UZASADNIENIE

Wnioskodawca - Zakład Ubezpieczeń Społecznych w W., II Oddział w P. (ZUS) w dniu 23 lutego 2012 r. złożył wniosek o wpisanie do księgi wieczystej [...] hipoteki przymusowej do kwoty 128.101,66 zł na prawie użytkowania wieczystego gruntu i własności budynku wchodzących w skład majątku wspólnego uczestników - małżonków R. i J. S.. Hipoteka stanowić miała zabezpieczenie należności z tytułu obciążających R. S. składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne za okres od marca 2004 r. do maja 2011 r. wraz z odsetkami, kosztów upomnienia oraz kosztów egzekucyjnych, określonych w dołączonej do wniosku decyzji ZUS z dnia 25 stycznia 2012 r., doręczonej uczestnikowi R. S. w dniu 10 lutego 2012 r.

Referendarz dokonał wpisu zgodnie z wnioskiem w dniu 24 lutego 2012 r. Wpis ten utrzymał w mocy Sąd Rejonowy w P. postanowieniem z dnia 9 maja 2012 r., powołując jako jego podstawę prawną art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.; dalej „u.s.u.s.”), zgodnie z którym dla zabezpieczenia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych przysługuje hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika, a podstawą jej ustanowienia jest doręczona decyzja o określeniu wysokości należności z tytułu składek, o odpowiedzialności osoby trzeciej lub o odpowiedzialności następcy prawnego. Sąd wskazał, że art. 26 ust. 3a pkt 2 i 3b u.s.u.s. umożliwia ustanowienie tej hipoteki na nieruchomości stanowiącej majątek wspólny dłużnika i jego małżonka, a także na prawie użytkowania wieczystego, przy czym również w tym wypadku wystarczającą podstawę wpisu stanowi decyzja wydana przeciwko dłużnikowi. Sąd Rejonowy uznał, że wysokość sumy hipoteki mieści się w granicach określonych przez art. 110¹ ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 707 ze zm., powoływanej dalej jako „u.k.w.h.”).

Oddalając apelację uczestników postanowieniem z dnia 14 września 2012 r., Sąd Okręgowy w P. za nadal aktualny uznał pogląd prawny wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r. (III CZP 33/04, OSNC 2005/3/43), przyjmujący art. 26 ust. 3, ust. 3a pkt 2 i ust. 4 u.s.u.s. za podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka na rzecz ZUS w oparciu o decyzję określającą

zaległość z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne wydaną w stosunku do małżonka - dłużnika i tylko jemu doręczoną. Zwrócił uwagę, że wprawdzie w wyniku nowelizacji ustawy o księgach wieczystych i hipotece z dniem 20 lutego 2011 r. uchylono przepisy o hipotece kaucyjnej i zmodyfikowano przepisy dotyczące hipoteki przymusowej, jednak hipoteka w nowym kształcie przyjęła konstrukcję dawnej hipoteki kaucyjnej. Przepis art. 26 ust. 3, 3a i 4 u.s.u.s. pozostał niezmienny, a art. 110 u.k.w.h. nadal dopuszcza możliwość uzyskania hipoteki przymusowej na podstawie nieostatecznej decyzji, jeżeli przewiduje to przepis szczególny.

Uczestnicy wnieśli jednobrzmiące skargi kasacyjne od postanowienia Sądu Okręgowego, kwestionując wykładnię, a w konsekwencji także zastosowanie art. 26 ust. 2 w zw. z ust. 3 a pkt. 2 u.s.u.s. w zw. z art. 26 ust. 4 u.s.u.s. w zw. z art. 91, art. 29 § 1 w zw. z art. 26, art. 92 § 1 i 3, art. 21 § 1 pkt 2 oraz art. 133 § 1 i 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 749 ze zm.) w zw. z art. 7 k.p.a. przez przyjęcie możliwości ustanowienia hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonki na podstawie nieostatecznej decyzji doręczonej wyłącznie dłużnikowi, prowadzące do naruszenia art. 21 ust. 1 w zw. z art. 63 ust. 1-3 oraz art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji RP przez niedopuszczalne i bezpodstawne ograniczenie prawa własności małżonka oraz dyskryminowanie go i pozbawianie prawa do obrony. Zarzucili też błędną interpretację, prowadzącą do nieprawidłowego zastosowania art. 110 i art. 110¹ u.k.w.h. w wyniku przyjęcia, że skutkiem nowelizacji było wprowadzenie hipoteki przymusowej opartej na konstrukcji hipoteki kaucyjnej. Skarżący podnieśli również, że doszło do naruszenia przepisów postępowania - art. 626⁸ § 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 626² k.p.c. w zw. z art. 31 u.k.w.h. poprzez ustanowienie hipoteki przymusowej pomimo nieprzedłożenia przez wnioskodawcę dokumentów umożliwiających jej wpisanie.

W odpowiedzi wnioskodawca domagał się oddalenia obu skarg i kwestionował prawidłowość argumentacji opartej na założeniu, że zmiany wprowadzone do przepisów normujących hipotekę spowodowały tego rodzaju zmianę konstrukcji hipoteki przymusowej, która dezaktualizuje pogląd wyrażony

w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r. (III CZP 33/04).

Rozpatrując skargę kasacyjną Sąd Najwyższy powziął wątpliwość co do tego, czy po zmianie przepisów ustawy o księgach wieczystych i hipotece, dokonanej ustawą nowelizującą z dnia 26 czerwca 2009 r. (Dz. U. Nr 131, poz. 1075) doręczona zobowiązanemu decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka i przedstawił to zagadnienie do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu Sądowi Najwyższemu.

W dniu 10 października 2014 r. skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego podjął uchwałę wyjaśniając w niej, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ustalająca wysokość należności z tytułu składek może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka tylko wtedy, gdy została doręczona obojgu małżonkom (III CZP 28/14, Biul. SN 2014/10/6). Uchwała ta jest w niniejszej sprawie wiążąca na podstawie art. 398¹⁷ § 2 k.p.c.

W jej uzasadnieniu powiększony skład wyjaśnił, że reforma przepisów o hipotece wprowadzona przez ustawę nowelizującą z dnia 26 czerwca 2009 r. zniósła podział na hipotekę zwykłą i kaucyjną i wprowadziła jedną hipotekę, opartą na konstrukcji dotychczasowej hipoteki kaucyjnej. Obecnie wierzytelności stwierdzone tytułem wykonawczym i wierzytelności określone nieostateczną decyzją administracyjną - inaczej niż w okresie przed wejściem w życie ustawy nowelizującej - podlegają zabezpieczeniu jednolitą konstrukcyjnie hipoteką przymusową.

Przepis art. 26 ust. 3 u.s.u.s. dotyczy jedynie wpisania hipoteki przymusowej na nieruchomościach dłużnika i przewiduje, że podstawą jej wpisu jest doręczona decyzja. Ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości należącej do majątku wspólnego małżonków przewiduje natomiast art. 26 ust. 3a pkt 2 u.s.u.s., który nie wskazuje - w przeciwieństwie do art. 26 ust. 3 u.s.u.s. - podstawy wpisu tej hipoteki. Niemniej zawarte w końcowej części zdania pierwszego art. 26 ust. 3

u.s.u.s. odesłanie włączające ustępy ust. 3a i 3b do treści ustępu 3 tego artykułu pozwala przyjąć, że hipotekę przymusową na wymienionych w art. 26 ust. 3a i 3b nieruchomościach i prawach majątkowych również można ustanowić jedynie na podstawie doręczonej decyzji.

Przepis art. 26 ust. 3 u.s.u.s. nie określa podmiotu, któremu decyzję należy doręczyć. W postępowaniu przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych w zakresie doręczeń mają zastosowanie - na podstawie odesłania przewidzianego w art. 123 u.s.u.s. - przepisy art. 28 i 40 k.p.a., ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych bowiem nie zawiera własnej regulacji i nie odsyła - co wynika z art. 31 u.s.u.s. - do stosowania art. 133 i 145 ordynacji podatkowej. Zgodnie z art. 40 § 1 k.p.a., pisma doręcza się stronie, a według art. 28 k.p.a. stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek. Małżonek dłużnika mieści się w pojęciu strony w rozumieniu tego przepisu, bowiem już samo ustanowienie hipoteki przymusowej na objętej wspólnością ustawową nieruchomości jest ingerencją w jego sferę praw. Interes prawny małżonka dłużnika w kwestionowaniu doręczonej dłużnikowi decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, stanowiącej podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową w celu zabezpieczenia ustalonej nią wysokości należności z tytułu składek, wynika nie tylko z ustanowienia hipoteki, będącego istotną ingerencją w sferę prawną małżonka dłużnika, ale przede wszystkim z odpowiedzialności za zobowiązanie dłużnika majątkiem wspólnym (art. 29 § 1 ord. pod. w związku z art. 31 u.s.u.s.). Przewidziane w art. 23 ust. 3 u.s.u.s. wymaganie, aby stanowiąca podstawę wpisu hipoteki przymusowej decyzja była doręczona, obejmuje zatem doręczenie jej także małżonkowi dłużnika, który powinien znać jej treść i mieć możliwość obrony swych praw. W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał też, że przyjętą wykładnię wspiera art. 477¹ § 1 k.p.c. Za inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, uznawana jest na jego podstawie np. żona wspólnika spółki cywilnej zobowiązana do uiszczenia z majątku małżonków zaległych świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz zwrotu nienależnie wypłaconych świadczeń (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1995 r., II UZP 9/95, OSNAPIUS 1995, nr 18, poz. 231).

Odnosząc się do argumentów przytaczanych przez Sąd Okręgowy, wywodzonych z uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 r. (III CZP 33/04, OSNC 2005/3/43) w uzasadnieniu uchwały III CZP 28/14 wyjaśniono, że na skutek zniesienia podziału hipoteki przymusowej na kaucyjną i zwykłą zdezaktualizowały się zasadnicze argumenty uzasadniające rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego w uchwale III CZP 33/04, które odwoływały się do różnicy między hipoteką przymusową kaucyjną a hipoteką przymusową zwykłą.

Konsekwencje zniesienia podziału hipoteki przymusowej na kaucyjną i zwykłą nie uzasadniają jednak również poglądu, że po zmianie stanu prawnego podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową, ustanawianej w celu zabezpieczenia wierzytelności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu składek, może być jedynie administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko dłużnikowi i jego małżonkowi. Zmiana konstrukcji hipoteki nie oznacza uchylecia możliwości ustanowienia hipoteki przymusowej na podstawie art. 26 ust. 3 i ust. 3a pkt 2 u.s.u.s., ponieważ dopuszczalność jej ustanowienia nie zależała przed wejściem w życie ustawy nowelizującej i nie zależy obecnie od charakteru hipoteki. Uchylony art. 111 u.k.w.h. określał jedynie charakter hipoteki ustanowionej na wskazanych w nim podstawach (w tym na podstawie nieostatecznej decyzji) jako hipotekę kaucyjną. Również obecnie, w myśl art. 26 ust. 3 i ust. 3a pkt 2 u.s.u.s., doręczona decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, stanowi podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej. Wykładnia wyłączająca możliwość ustanowienia na tej podstawie prawnej hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka prowadziłaby do pozbawienia znaczenia prawnego art. 26 ust. 3 i ust. 3a pkt 2 u.s.u.s.

Hipoteka przymusowa nie zmierza do zaspokojenia wierzyciela i nie warunkuje wszczęcia egzekucji z nieruchomości, a sąd wieczystoksięgowy nie działa jako organ egzekucyjny. Hipoteka przymusowa występuje jako środek zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności (art. 65 ust. 1 u.k.w.h., art. 747 pkt 2 k.p.c. oraz art. 33 i nast. ordynacji podatkowej) i ma na celu ułatwienie przyszłego

postępowania egzekucyjnego, a postępowanie o wpis hipoteki przymusowej odbywa się na podstawie przepisów regulujących nieprocesowe postępowanie wieczystoksięgowe (art. 626¹-626¹³).

Zaspokojenie wierzyciela z nieruchomości, na której ustanowiona została hipoteka przymusowa następuje w postępowaniu egzekucyjnym, inicjowanym przez złożenie wniosku o wszczęcie egzekucji albo z urzędu, bądź na żądanie uprawnionego organu.

Sąd Najwyższy zaznaczył, że ustanowienie hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową jest jej obciążeniem ograniczonym prawem rzeczowym i stanowi istotną ingerencję w sferę interesów majątkowych małżonka dłużnika. Ponadto możliwość ustanowienia hipoteki przymusowej bez doręczenia decyzji stanowiącej podstawę jej wpisu małżonkowi dłużnika oznaczałaby, że mimo wymagania przewidzianego w art. 26 ust. 3 u.s.u.s. - ustanowienie hipoteki w stosunku do jednego ze współwłaścicieli nieruchomości następowałoby na podstawie nioręczanej decyzji.

Odwołał się także do postanowień art. 743¹ i art. 923¹ k.p.c., które przewidują środki obrony małżonka w określonych w ustawie wypadkach dopuszczających podjęcie czynności związanych z wykonaniem zabezpieczenia, a także z egzekucją z mienia wchodzącego w skład majątku wspólnego na podstawie postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia wydanego przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim albo na podstawie tytułu wykonawczego wystawionego przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim.

Skoro więc nie budzi wątpliwości, że do wniosku o dokonanie wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego małżonków S. wnioskodawca przedłożył decyzję doręczoną tylko uczestnikowi R. S. i nioręczanej jego żonie - brak było podstaw do wpisania żądanej przez niego hipoteki przymusowej. Z tych przyczyn Sąd Najwyższy, uznając podniesione przez skarżących zarzuty materialnopravne za w przeważającej części uzasadnione (niesłuszne były jedynie zarzuty związane przez uczestników z naruszeniem art. 21 § 1 pkt 2, art. 92 § 1 i 3, art. 133 § 1 i 2 ordynacji podatkowej, która nie ma zastosowania w odniesieniu do należności składowych, co wynika z odesłania

zawartego w art. 31 u.s.u.s. oraz zarzut nieprawidłowego przyjęcia, że obecnie obowiązująca hipoteka przymusowa oparta jest na konstrukcji hipoteki kaucyjnej), a zarzut formalnoprawny stanowił jedynie za ich konsekwencję, na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i orzekł merytorycznie o uchyleniu wpisu hipoteki i oddaleniu wniosku o jej wpis.

Orzeczenie o kosztach postępowania wynika z postanowień art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 , art. 108 § 1 zd. drugie, art. 13 § 2 i art. 520 § 3 k.p.c.